

HAGABLADET

Nr 3-4 / 2004

Akademisk rodd på Brunnsviken

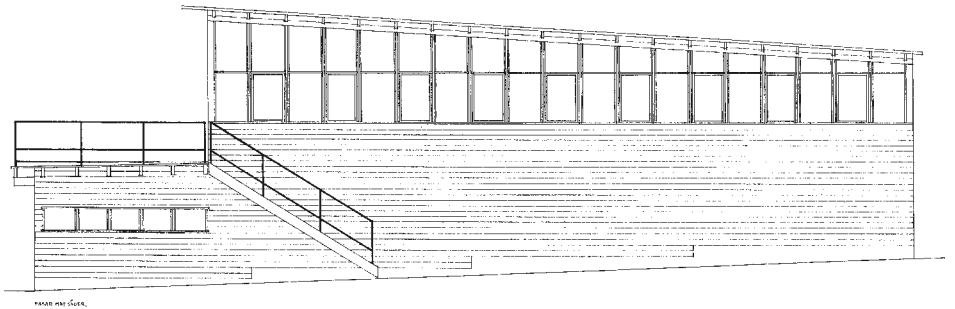
ett tunt snötäcke ligger på Brunnsviken. Fläckar av blågrå halvsmält is varnar: ta inte genvägen över sjön. Det är grå, kall och fuktig februari, knappast den bästa tidpunkten för ett besök i ett båthus. Akademiska Roddföreningens hus är utkyllt och nedstängt, båtarna ligger upp och nervända på sina platser.

Leif Carlson, sedan länge aktiv i föreningen, har dragit i gång en fläkt för att få upp en draglig temperatur inför vår träff.

– Huset är inte isolerat, och fönstren är enkla. Någon gång har vi funderat på att göra i ordning så man kan vara här på vintern också. Men det har inte blivit av, det är ju en kostnadsfråga också.

Trots vintern – eller tack vare? – har huset en alldeles speciell atmosfär. Här finns löften om sommaren magasinerade, de väntar bara på att få komma ut. Båtarna ligger prydligt ordnade på träkonsoler. När man stryker över skroven är de kalla.

Stället är välskött, det framgår, men en viss trivsamt stökighet finns här ändå, det är ju också månader kvar till vårustning. Här och var ligger konstiga och trasiga saker som man inte i förstone förstår sig på.

Folke Löfström, ritning till södra fasaden, Akademiska Roddföreningens hus vid Brunnsviken, 1934.

En liten metallmegafon, till exempel. Den skulle styrmannen, *coxen*, fästa framför munnen när han kommenterade sina roddare, fyra eller åtta, beroende på båttyp. Men den är föråldrad. I den mäktigaste båten, åttan, som sträcker sig genom hela huset på bortåt 20 meter (och som man förstår att själva huset är måttsett efter) finns i stället mikrofon och små högtalare installerade.

Slejdar – de små plattor roddarna sitter på och som glider fram och tillbaka med årtagen – ligger staplade i olika kondition och ålder. Ett och annat fotstöd, där foten fästs med läderremmar, finns också löst liggande. Och åror, mängder av åror i olika modeller. Årbladen berättar om

hemmahörigheten. Bladspetsarna är randade i vitt och orange, föreningens klubb färger.

Båtarna är drygt 20 till antalet, kanske hälften är i trä. Och det är förstås träbåtarna som är äldst. Många fyror, med olika varianter på riggning (tullanordningar), men också singlar och dubblar finns här. Båtarna har namn, mestadels ordinära mansförnamn som de har fått efter gamla föreningsmedlemmar. De nyaste båtarna är emellertid döpta efter närmiljön: Haga, Frescati o.s.v.

Via en trappa (lämpligt nog ärvd efter en Vaxholmsbåt) inne i huset når man övre våningen. Här ter sig huset lite annorlunda, med kontor, omklädesrum och kök. Framför >>>

HAGABLADET

är en tidning för natur och kultur vid Haga-Brunnsviken. Den utkommer med fyra nummer per år. Lösnummerpris 10 kr.

REDAKTION:

Evalena Lidman,

Sverker Michélsen.

ANSVARIG UTGIVARE:

Lars Sundström,

Haga-Brunnsvikens

Vänner.

HAGA-BRUNNSVIKENS VÄNNER

info@haga-brunnsviken.org

Box 23224

104 35 Stockholm

Vårprogram 2005

Måndagen den 21 mars, 18.30

PARIS NYA PARKER

Arkitekt och fotograf

Sten Leijonhufvud

berättar om parkernas politik och form samt något om stadsskogarna.

Lokal: Brygghuset.

Norr tullsgatan 12 N. Lättare förtäring. T-bana Odenplan.

Lördagen den 9 april, 14.00

BELLEVUE
DÅ, NU, SEDAN

Trädgårdsarkitekt

Jana Zupanc

guidar och berättar om parken.

Samling vid entréstenen till Nationalstadsparken bakom

Stallmästaregården.

Buss 2 eller 52.

Söndagen den 24 april, 13.00

PIPERS SIKTLINJER

Konstnär och fotograf

Ingemar Edfalk

följer upp sitt föredrag från i november med en vandring i Hagaparken. Samling vid Drottningpaviljongen vid

Stallmästaregården.

Buss 2 eller 52.

YTTERLIGARE PROGRAMPUNKTER – DETALJER MEDDELAS SENARE:

Årsmöte

Torsdagen den 12 maj, 18.30.

Lokal Haga Forum.

Per Henrik Lings Annelund

Peter Schantz berättar.

Torsdagen den 26 maj, kl. 18.00.

Hagadagen

Söndagen den 12 juni,

kl. 11.00–17.00.

Arkitekt med nybyggt bus. Folke Lofström hjälper till med annonseringen för en roddtävling kl. 14.00, biträdd av makan Signe.

»»» allt finns här det anslående sällskapsrummet som med stora fönster öppnar sig mot Brunnsviken. Akademiska Roddföreningen har sitt hus på en av de mest spektakulära platserna vid Brunnsviken med utsikt mot Hagaparken. Villorna Japan, Kina och Ädelsten syns tvärsöver vattnet, till höger stiger pelousen upp mot Koppartälten.

Sällskapsrummets väggar är av plywood. Husets ytterväggar är klädda med liggande ljusgrön panel. Övervakningen är något indragen, så att en altan bildas, och innanför denna finns sällskapsrummet. Huset har en enkel och självklar form. Byggåret, 1934, talar sitt tydliga språk: detta är ett funkishus. Det stora fönsterbandet på husets sida bildar ett avsmalnande gap. Trapppracket upp till och runt altanen är format som en rejäl fartygsledstång. Tre stora orange

versaler på taket signalerar: ARF.

Här finns ingen exklusivitet – om man ett ögonblick bortser från den sofistikerade enkelheten och det intagande läget vid Brunnsviken. Huset är byggt med enkla medel och med en stor portion ideell kraft.

Roddföreningens historia är något äldre än huset. 1929 bildades föreningen och ett par år användes ett annat trähus på gamla Veterinärhögskolans tomt.

Initiativet till ett nytt hus kom främst från studenter på KTH. Genom olika påstötningar fick man ihop pengar till huset, och med hjälp av den legendariske idrottsledaren Clarence von Rosen lyckades man till och med skaka fram en tomt. I föreningens bortåt hundra sidor tjocka årsskrift från 1939 ges en tillbakablick på föreningens tio första år. Här återfinns en skildring av hur geschwint det gick

till, skriven av en av de inblandade studenterna, Lars Bratt: "Han gick också direkt till Överhovjägaren och dagen därpå kom denne och frågade vilken sida av Norra Brunnsviken vi behagade "lägga rabarber" på. Vi utvalde en vackert belägen bit av den norra stranden. Där reser sig nu en ståtlig byggnad till "Clarenses" och Överhovjägarens evärdeliga minne."

Själva huset har sin bakgrund i en arkitektävling som arrangerades på KTH som övning för studenterna. Folke Lofström, senare bl.a. upphovsman till Danderyds sjukhus och många andra sjukhus och skolor, har ritat byggnaden.

Arkitekten är fortfarande nöjd med sitt verk, och bevarar efter alla år fortfarande en nyckelknippa till huset. Han har också bistått vid senare ombyggnader. (Men någon rodd har det inte inspirerat till, enligt egen utsago. I stället satsade han på isjaktsegling och seglade hem SM-titlar i den sporten på Värtan på 50-talet.)

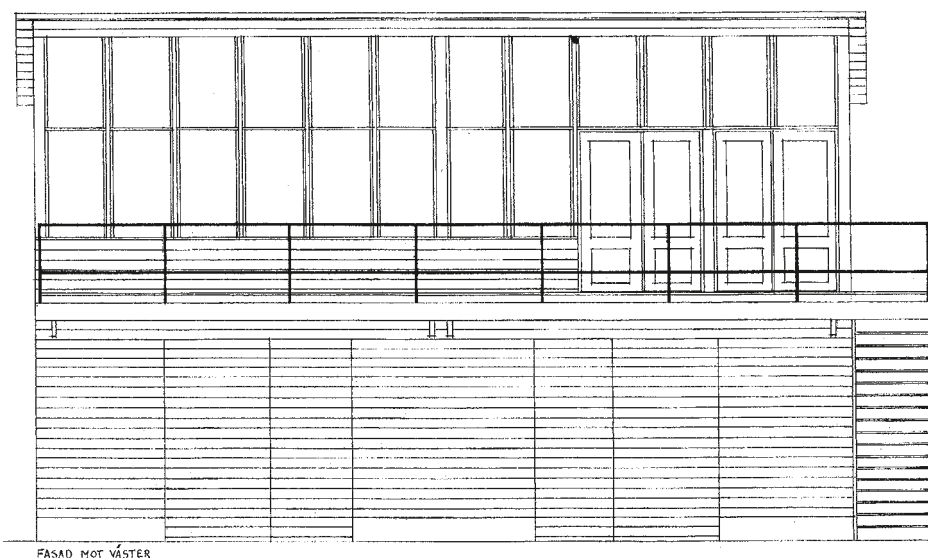
Huset har ändrats en hel del genom åren i detaljerna, dispositionen av övervakningen till exempel. Men det är inga problem att känna igen huset från ritningarna från 1934. Föreningen äger och sköter om huset.

– Vi hyr ut till olika evenemang ganska många gånger per år. Men vi måste också säga nej, uthyrningen får ju inte gå ut över verksamheten. Det finns också begränsningar för vad huset tål, säger Leif Carlson.

Nej, allt för många människor får inte beundra utsikten från altanen, det håller inte taket för. Och huset står på lerbotten och sluttar numera en aning. Några gånger har medlemmarna tagit sig för att motverka detta genom att med domkraft helt enkelt lyfta upp byggnaden. En annan viktig frivilliginsats gäller båtarna. Reparationen av de gamla båtarna ombesörjs av Erik Abrahamsson – ett arbete att likställa med finsnickeri.

– Johnny Nilsson ombeds komma till startplatsen. Johnny Nilsson till startplatsen! Speakerrösten skallar ut över tävlingsområdet vid Brunnsviken. Vi har nu backat ett halvår, det är september. Akademiska rodden årgång 2004 är i full gång. Om några minuter ska fyra båtar glida fram till startlinjen vid Kräftriket. Men en av roddarna i lag Idrottshögskolan är försvunnen.

Kanske sitter han någonstans uppe i skogen och läser, som någon föreslog? Så småningom tycks dock alla deltagare ha hittat rätt. Starten går. I

Akademiska Roddföreningens bus, fasad mot väster – Brunnsviken. Ritning: Folke Lofström.

den snäva vinkeln från målområdet vid Brunnsviksbadet är det svårt att avgöra vem som tar ledningen. Än så länge har inte heller åskådarna riktigt fokuserat på båtarna. De måste komma lite närmare för att det ska bli intressant. I stället äter man en korv, glass, eller en gratiskaramell från arrangören Akademiska Hus' välfyllda skålar, prövar roddmaskinerna eller lyssnar på gladjazz framförd av Promenadorquestern i fyrman-sättning.

Men så småningom förstår man att heatet är i gång. Blickarna riktas mot de tysta ekipage som närmar sig från vänster. Det går inte att låta bli att ryckas med. De inriggade fyorna knogar på mot mållinjen. Vem leder egentligen? Sett snett framifrån är det inte lätt att avgöra. Och hur kan det komma sig att den bortre båten, med en frenetiskt fäktande roddstil, inte ligger först, utan i stället den närmaste, där man rör sig alldeles lugnt och sansat? Ja, det är förstås så, att här är det tekniken i kombination med uthålligheten som faller avgörandet. Ett enda överilat årtag, och hela den inövade taktfasta rodden går förlorad. Coxens överväganden om hur hög frekvens roddarna ska ha i årtagen i banans olika skeden spelar också sin roll.

Kanske 150–200 personer tittar på, speakern ironiserar lite över "den månghövdade publiken". Gissningsvis är flertalet tävlande som pustar ut, och ditos pojk- och flickvänner. En liten grupp åskådare är utstyrda à la 20-tal, med broderade solparasoller, vita klänningar och ljusa linnekostymer (i något fall i kombination med foträta sandaler). Men den vanligaste klädseln är T-tröja med högskolans namn tryckt på. Institutionsnamnen skvallrar om hur traditionstyngd rodden vid Brunnsviken är: Tekniska högskolan, Stockholms universitet, Karolinska institutet – alla var de med 1929. Det var studenter från dessa skolor och från Veterinärhögskolan som skapade Akademiska Roddföreningen.

Rodden har efter de stora åren på 30- och 40-talen haft skiftande öden. Föreningen är nu inte längre akademisk – vem som helst kan bli medlem. På 60–70-talet var den nära att helt upplösas. Men Leif Carlson berättar att ett hälsosamt tillflöde har skett på senare år, och nu har föreningen omkring hundra medlemmar.

Akademiska rodden har också sin

Huset var användbart från 1934, men arbetena fortsatte och den högtidliga invigningen av roddhuset skedde först 1935.

tradition. Föregångare var det så kallade Sofflocksloppet, som vanns av Tekniska högskolan första gången 1944. Då tävlade högskolorna med en miniatyrpinnssoffa som trofé. Den nutida tävlingen, initierad av Johan Flodin och Tommy Stjernfeldt, är nu inne på sitt åttonde år. Akademiska Hus, som förvaltar många högskolebyggnader, har tagit på sig arrangemanget. Och Akademiska Roddföreningens hus och båtar och Brunnsvikens vatten är den självklara miljön!

Sjelva tävlandet är kanske inte det viktigaste i arrangemanget, vilket bl.a. intygas av vissa tävlandes senfärdighet till startplatsen. Och ett av lagen (Stockholms universitet?) kunde ro i mål som tydlig fyra – det vill säga sist – och ändå vinna publikens hjärta genom att en roddare med näven höjd till segergest utbrast "jaa!". Ett vittnesbörd om att sport kan vara

lek om inramningen är den rätta.

Men viljan att vinna finns förstås där, när det kommer till kritan. I studentklassen anförde några professionella roddare KTH industriell ekonomi till en klar seger. Bland personallagen var det Idrottshögskolan som vann. Det låter kanske inte så märkligt att just denna skola drog längsta strået, men anmärkningsvärt är att det faktiskt är åttonde året i följd som de lyckas med bedriften.

En förhoppning är att tävlingen har många år framför sig, liksom rodden överhuvud taget på Brunnsviken, med det lilla båthuset som bas. Inte minst för de skönhetsvärden som de smäckra båtarnas effektiva och tysta flykt över vattnet ger till miljön. Datum för nästa omgång av Akademiska rodden är redan utsatt, den går av stapeln lördagen den 10 september. ●

Ara till utriggad bepproddbåt. Ur: Illustrerad bibliotek för idrott, red. Viktor Balck, 1888.

Ro i land en bättre miljö!

HAGA – BRUNNSVIKENS VÄNNER

Bli medlem.

Årsavgift 125 kronor.
 Familjemedlem, ungdom och
 studerande upp till 25 år 50 kr.
 Föreningar och företag 250 kr. Postgiro: 428 37 57 – 5.

www.haga-brunnsviken.org

Pipers idé om en park

AV MAGNUS OLAUSSON

FÖR ALLA VÄNNER TILL HAGA OCH Brunnsviken är Fredrik Magnus Piper mycket välkänd. I den svenska trädgårdskonstens historia hör han till de främsta. Han var en av våra första professionellt skolade trädgårds-skapare. Namnet Piper har alltid varit identiskt med begreppet engelsk park. Det finns snart sagt ingen anläggning av detta slag som inte har förknippats med honom. Emellertid har det visat sig att verkligheten såg annorlunda ut. Trots att Piper besatt en oerhörd förmåga och skaparkraft blev han inte anlitad i den omfattning som motsvarade hans uppenbara förtjänster. Varför tycks Piper ofta ha blivit förfördelad? En viktig orsak, om än relativ, var troligen hans föga smidiga sätt. I konstnärligt avseende skulle Pipers kompromisslöshet kunna tolkas som något positivt, medan samma egenskap på det personliga planet lika väl kunde yttra sig i en inbilsk och högdragen hållning. En faktor av mer absolut betydelse än hans något intriganta sätt var den nya roll som beställarna/trädgårdsamatörerna spelade. Detta beskar i hög grad en professionell arkitekts möjligheter, där Piper tycks ha blivit ett offer. I ett av sina få självbiografiska uttalanden har han bittert klagat över "den slump och godtycke, som åstadkommer orimliga

Salle Chinoise, skiss av Fredrik Magnus Piper. Nedan: Belvedere rustique. Motstående sida, ovan: Badhus. Motstående sida, nedan: Familjegrav uti en park.

småsaker till och med uti kongeliga trädgårdsanläggningar, då man lysnar till hvarje Dames och Cavalliers egenkäre Idéer och infall".

Detta kontroversiella uttalande återfinns intressant nog i Pipers manuskript till *Beskrifning öfver Idéen och General-Plan till Ängelsk Lustpark*, som av många uppfattats som en regelrätt lärobok i trädgårdskonst. Emellertid verkar Pipers avsikt från början ha varit långt mer anspråkslös. Kärnan i framställningen är nämligen den förklarande texten till arkitektens stora översiktliga plan till en imaginär

lantvilla med park, kallad General-Plan, utställd på Royal Academy i London 1794. Denna tänkta anläggning var summan av Pipers mångåriga erfarenhet av trädgårdskonst och i flera fall förekommer direkta citat från hans egna svenska projekt eller berömda engelska anläggningar, så även Haga. Han verkar emellertid ha varit medveten om den svårighet han byggt in genom valet av textmässig konstruktion där deskriptiva moment stjälar plats från praktisk instruktion och teoretiska utläggningar. Av denna anledning fogade Piper ett slags trädgårdskonstens ABC i punktform kallat Ordning för anläggning af en Lust-Park som han bl.a. excerperat ur Sir William Chambers *Dissertation on Oriental Gardening*. Till detta ämnade Piper även foga sin beskrivning i bild av Stourhead. Likafullt är hans text i sin nuvarande form mycket innehållsrik både i fråga om praktiska och teoretiska utläggningar. Den innehåller dessutom kommentarer av den samtida trädgårdslitteraturen samt beskrivningar av några av de parker han själv anlagt. Som sådan är den på många sätt unik och det även i ett internationellt sammanhang.

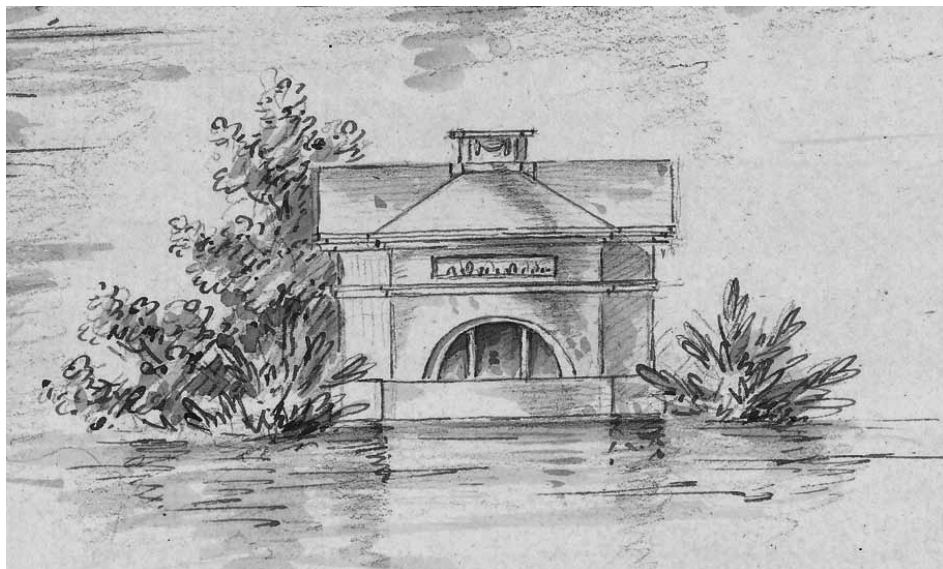
Det är alltså ett högst handgripligt perspektiv som författaren anlägger på trädgårdskonsten. I motsats till sin lärare Sir William Chambers var Piper ingen utpräglad teoretiker eller driven stilist. Genom honom talar i stället empirikern. Det första som slår en läsare av *Beskrifning öfver Idéen och General-Plan till Ängelsk Lustpark* är

att författaren är en praktiker. Här behövs ingen metafysisk överbyggnad, inte heller några komplexa förklaringar avseende trädgårdskonstens funktion. Likafullt är Pipers text av helt annan art än Petter Lundbergs mycket lästa *Then rätta Svenska Trädgårds-Praxis*, som utkom i ett otal upplagor med början år 1754. Lundberg var en välkänd trädgårdsmästare, som gärna gav odlingsråd och ingående beskrev hur man t.ex. beskär spaljéträd. Här saknas dock i det närmaste allt som rör den konstnärliga gestaltningen. I så måtto var och förblev Lundberg en vanlig trädgårdsmästare och hans verk en enkel instruktionsbok. Innehållet och formen är däremot något som dominerar Pipers *Beskrifning* eller det han själv kallade "composition". I andra hand kommer tekniska aspekter. Man kan därför inte missta sig på författarens profession – att vara arkitekt och ansvara för helheten.

Även om Pipers text ibland lider av vissa svagheter hade han valt en för honom naturlig utgångspunkt. En så kallad renvoi eller ett prospekt var det "kundrelaterade" perspektivet: en generalplan med förklarande text i punktform som ofta följde en alfabetisk litterering och som vände sig direkt till beställarna. Han fastnade nu för detta som pedagogisk konstruktion, även för sin *Beskrifning*. "Local eller belägenhet" var hämtad ur fantasin, men det skulle visa sig svårt för Piper att frigöra sig från konkreta förebilder. Karaktären på och placeringen av hans modellanläggning har stora likheter med det lilla lustslott eller kasino vid Haga som han ritade för Gustav III under åren 1781–84. Valet av belägenhet nära sjösidan är en så slående analogi till Brunnsvikens att Piper själv tillstår detta: "i likhet med det som af mig war projecteradt och af Konung Gustaf IIIdje approberat för den wid gamla Haga aldrig först tillämnade Byggnad". Men i motsats till de olika projekten för Gamla Haga hade arkitekten nu vid 65 års ålder blivit långt mer sträng i fråga om utformningen av området närmast huvudbyggnaden, eftersom han menade att denna borde ha en helt regelbunden karaktär. I så måtto visar Piper också att han var trogen sin gamle lärare Chambers även om han aldrig kommenterade dennes ryktbara kontrovers med landskapsarkitekten Capability Brown.

För vilka läsare var Pipers text ämnad? Frågan är central, men knappast helt enkel att besvara. Inte minst

Pipers opersonliga uttryckssätt gör det ibland svårt att omedelbart identifiera mottagaren. Han skriver som en arkitekt vilket tycks förutsätta att den naturliga mottagaren är en annan arkitekt, men för den skull utan att bli särskilt teknisk. Möjligen var det sistnämnda högst avsiktligt. Ville han verkligen avslöja alla yrkesknep? Var det heller möjligt att inom ett förhållandevis blygsamt omfång gå in på djupet? Svaret är givet, men Piper skriver ändå lite urskuldande att detta bara var ett utkast. Det var dock inte avsett för yrkesbröder. I slutet av sin grundtext avslöjar nämligen Piper att han gärna skulle fullständiga sin beskrivning med andra ritningar och planer att "läggas för en Allmänhet, till sådane Amateurs och Possessionaters tjenst, som till äfwentyrs kunde hafwa nog håg och smak, för att härutaf willja sig begagna". Det paradoxala är alltså att han med sin *Beskrifning öfver Idéen och General-Plan till Ängelsk Lustpark* främst vände sig till de personer som han länge känt skepsis

mot, som själva trots sig kunna anlägga trädgårdar utan professionell kunskap. Genom facsimileutgåvan av *Beskrifning* kan alla nu efter 200 år läsa sitt eget exemplar av Fredrik Magnus Pipers manuskript. Dessutom innehåller textbandet inte bara en introduktion som skildrar Piper ur engelsk horisont av arkitekturhistorikern John Harris utan även en biografisk översikt samt textkritisk kommentar av undertecknad.

Magnus Olausson är avdelningschef vid Nationalmuseum.

B O K E R B J U D A N D E

Som medlem i Haga-Brunnsvikens vänner kan du köpa bokverket, i två band i kassett, för endast 795 kronor. (Bokhandelspriset är ca 1100 kr.)

Besök Byggförlaget, Narvavägen 19, och uppge att Du är medlem i föreningen.

*Öppet 8.00–16.30
(lunchstängt 12.00–13.00)*

Stocksundstorps gård

AV CARINNE WILLIAMS-LÖFGREN

RUNT HÖRNET FRÅN BRUNNSVIKEN OCH Ålkistan ligger en spännande kulturhistorisk miljö, med rika minnen från 1700-talet. I dag bjuder vi här på musikaliska och litterära salonger, för att ta vid där gustavianerna slutade (se program i slutet av artikeln).

Men låt oss börja från början! Stocksundstorps gårds historia sträcker sig tillbaka till 1600-talet. Stocksunds torp finns omnämnt som en "1/16-dels andel i båtmanshället vid Södra Roslags andra kompani indelta lägenheten". Det var "ett oskattlagt torp beläget å Ulricsdals kungsgård, lydande under kronogården Bergshammars ägor men i anseende till dispositionsrätten därifrån skild".

I Lantmäteristyrelsens arkiv finns en karta från 1709 bevarad där torpet Ståcksund är utmärkt. Till torpet hörde på den tiden dels det nuvarande Björkhagen, dels Torphagen och Ekshagen vid Frescati, ett slags utmark använd som beteshage, samt Sveden, "alltuti Stockholms Höfdingadöme, Danneryds skepslag och Solna Sochn beläget". Själva "corps de logie" ligger vid Stocksundet som förbinder Edsviken med Östersjön via Värtan.

Namnet kan antagligen förklaras med att här, på den smalaste delen av sundet, hade stockar och trädfällen lättast att fastna. Över Stocksundet ledde den stora landsvägen från Stockholm via Grisslehamn till Finland (i äldre tider mycket trafikerad då Finland tillhörde Sverige). Under 1600-talet och tidigare använde man sig av färja för att passera sundet. Så småningom, efter böndernas klagan, kom en flottbro till stånd år 1716. Här runt överfarten växte ett litet samhälle upp. En färdekrog hade påbjudits att bli inrättad vid varje färjeställe och på en karta från 1704 finns det en gård utritad på Solnasidan – nuvarande Stocksundstorp – och på andra sidan en färjestuga där det bedrevs krogrörelse. Även på kartor från 1714 och 1723 är Stocksundstorp markerat som krog.

Här vid Stocksundet ligger sålunda denna gård, som av en del anses vara modercell till hela Stocksund och är stamfastighet för villaområdet Stocksundstorp. När Stocksund etablerats som köping 1909 ändrades herrgårdens namn till Stocksundstorps gård.

Gårdens första dam, Sophie Hagman.
Nedan syns huvudbyggnaden, tecknad av Carinne Löfgren-Williams.

Själva huvudbyggnadens tillkomst-år tvistar de lärde om. Källarplanet med sina vackra välvda valv kan vara från 1600-talet och en teori är att det här tidigare låg en byggnad som sedan brunnit ner. Andra anser att byggnaden uppfördes på 1700-talets mitt. I ägarlängden står Tahm som första namn år 1743.

Gårdens verkliga "dame" var balettdansösen Sophie Hagman, "den skönaste som Gud någonsin skapat" som hennes kärlek, hertig Fredrik Adolf, Gustav III:s yngste bror, uttryckte sig. Hon var prinsens "maîtresse en titre" (husets värdinna, eller härskarinnas, eller motsvarande vår tids sambo). Sophie slutade på Operan och levde med prinsen bl.a. på Stockholms slott och Tullgarn samt födde honom (inofficiellt) två barn. Kärleken bleknade men vänskapen bestod och framför allt var hon mycket uppskattad och beundrad av Hans Majestät själv som förlänade henne några dusörer, så att hon i slutet av 1750-talet kunde införskaffa "torpet" som sitt sommarställe. Det finns

en målning av Louis Belanger som antages var ifrån den tiden. Sophie var också älskad och beundrad av sina vänner. Bellman och Serjel har lovprisat henne i ord och bild. Torpet var ett kärleksnäste och denna anda försöker vi hålla vid liv.

"Torpet" fortsatte senare ha sina länkar till det konungliga ty en annan livsglädjestrålande person som botten här var Edward Cederlund, "med punschen". Om mamsell Hagman ägnat sig mycket åt att anlägga frukt- och kryddträdgården, koncentrerade sig Cederlund på försköning av själva huvudbyggnaden, men för "Konglige Kolligie" klagade han över kostnaderna och bad om en skälig prövning av arrendet – detta är något nuvarande jordägare också skulle vilja! "Kronkalle", kung Karl XV:s smeknamn bland konstnärer och sångarbröder, hade livliga kontakter med alla omkringboende, inte minst Cederlunds, och dom alla kallades "Kungens torpare". Det finns många målningar med motiv från det glada sällskapslivet vid denna tid, bl.a. av Edward Bergh som också avmålade "torpet". På den bilden syns lindallén, den man tror eventuellt lett fram en bit mot Ulricsdals slott. Familjen Cederlund vistades här somrarna 1853–82.

"Det låg ett skimmer över Gustafs dagar" som Tegnér skriver, och litet av det skimret kom att lysa i Stocksundstorp ity guldpannåerna och fönsterutsmyckningen av den tidens största bildhuggare Jean Baptiste Masreliez förskönar salen här. Dessa hade en gång varit bröstvärn och smyckat Gustav III:s operasalong, där skottet på maskeradbalen föll 1792 (och även kulturskymningen, som inte riktigt lyft än – det är det vi försöker åtgärda). Ja, hela gården är smyckad med delar från den gamla Operan och detta är tack vare storbyggmästaren A. G. Sällström. Han hade fått i uppdrag att bygga nya operan och riva den äldre, betydligt vackrare. Han hade införskaffat Stocksundstorps gård som sitt sommarställe 1882 och levde här till 1917. Han övertog stället efter Cederlunds. Han hade redan då aktualiserat begreppet "återanvändning" (vilket vi fortsätter med, speciellt i det konstnärliga arbetet) och klokt nog förpassades inte all denna skönhet till skroten utan förvarades och uppmon-

Människor att minnas

terades lite här och där, bl.a. på hans "sommartorp". Två av husen runt om är byggda av hans söner och själva huvudbyggnaden gjordes större.

Sen prövades några år att ordna Tivoli (!) här, med skjutbanor och karuseller. På 60-talet kunde man höra taxichaufförer berätta om porslinskrossning och kulörta lyktor i parken, slagsmål och skrik. I förfallet föll torpet i glömska. Efteråt blev området lukrativt för allehanda byggherrar – hänsyn till den 300-åriga lindallén ignorerades totalt vid styckningen av marken – något skönhetsproffs var aldrig i närheten. Kapten Lundström kom på 1930-talet och blåste liv i det hela.

Efter en omfattande renovering började 1960 den "Williamska-Chryssafiska" eran. Min framlidne make Trevor Williams (Radio Sweden, BBC) och jag hade som utgångspunkt bl.a. Per Lagerkvists kloka ord: "allt är givet människan som lån". Vi ville, med inspiration från äldste sonen Lorenz skolklass, öppna hemmet för lite kulturhistoria och levandegöra det gustavianska arvet, inte minst framföra Kraus underbara musik. Och så har vi fortsatt ha "öppet hus" i mer än 40 år, skolklasser, föreningar m.fl. kommer hit vår och höst till våra olika program. Numera förenar vi 1700-talet med nutida experimentell konst och "Litterära och Musikaliska Salonger".

Carinne Löfgren-Williams, skulptör/curator och poet, boende å Stocksundstorps gård. Ger snart ut boken "Stocksundstorp som Själaspis".

STOCKSUNDSTORPS PROGRAM
VÅREN 2005:

Vårens tema är *Strängospel: kvantfysik – metamorfoser*. Utställning med ackompanjerande musikaliska och litterära salonger.

Skulpturinstallation i parken: Atis Zarins, textil konst som design: Raili Nyblom.

Öppnar 20 april (kl. 16.00–18.00) och pågår t.o.m. 29 maj; söndagar 15.00–18.00, vissa onsdagskvällar. Några av programpunkterna:

Onsdagen den 11 maj kl. 18.00: föredrag av Prof. em. Jens Tellefsen, KTH: Med slagrutan i PSI-spåret.

Söndagen den 29 maj kl. 16.00: Bigitta Lowén, piano, Caroline Williams sjunger egna tonsättningar.

Under våren får vi också besök av författaren Giacomo Oreglia som talar om Dante.

Mer info: www.carinne.nu.

AV PETER SCHANTZ

ÅRET VAR 1990 OCH DET VAR HÖST DÅ jag första gången fattade pennan för parken. Det markerade startpunkten för ett långvarigt engagemang som har gjort mitt liv rikt på upplevelser av de mest skiftande slag.

Nu har det gått femton år av möten med människor som jag har imponerats av. De har varit många, och de har varit eller blivit vänner till parken och sökt verka för de värden som den står för. Efterhand har dock flera av dem gått bort. Nu vill jag därför dela med mig av mina minnen av dem och på så sätt hedra dem. Låt mig nämna dem i den ordning som jag mötte dem.

Våren 1991 lades tre riksdagsmotioner fram som alla ville värna parken. De hamnade hos jordbruksutskottet för beredning. Jag tog därför kontakt med utskottets kansli för att höra om deras bedömning av dem. Ansvarig föredragande var Bertil Ståhl, en jurist med förflutet på UD och sedan verksam som föredragande i riksdagens utrikes- respektive jordbruksutskott. Jag fann i Ståhl en man som hade registrerat allmänhetens engagemang i frågorna och som såg risken för att motionerna skulle drunkna i allt det arbete som utskottet hade med den stora miljöpropositionen samma vår. Ståhls insatser bidrog till att utskottet i stället fattade det ovanliga beslutet att skicka motionerna på remiss till olika berörda myndigheter. Därmed hade en boll satts i rullning. Den kom i mål 1994 med riksdagens enhälliga beslut om Nationalstadsparken. Frågan är hur det hade gått utan Ståhls första spark. Han avled hösten 2004 och var då 73 år gammal.

Som enskild medborgare undrade jag vad jag kunde bidra med under våren 1991. Det blev en konsertserie för Haga-Brunnsviken-Ulriksdalsområdet som nationell kulturpark. Den var möjlig

tack vare några musikervänner. En av dem var organisten Gunnar Idenstam som bad sin vän Olle Adolphson att medverka. Och Olle han kom, spelade och sjöng i Carl Eldhs ateljémuseum. Vilken konsert och vilket engagemang. Men så hade han också vuxit upp i Stocksundstorp. Och i smått geniala visor häcklat rivningsraseriet på Norrmalm och dess resultat. Då handlade det om Stockholms hjärta, nu om dess lungor.

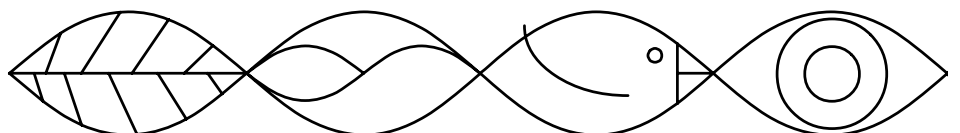
Olle skrev några år senare in sig in parkens litterära historia när han satte ord till musik av Gunnar Idenstam:

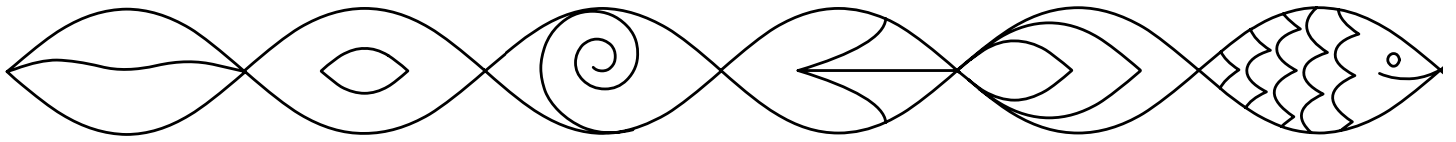
*Arma liv, du goda liv.
Hör de barn i mörkret som gråter.
Sänd ditt ljus, din glädje giv.
Ge vår jord dess härlighet åter.
Arma jord, goda jord.
Gör våra liv värda att bära.
Ge oss fred, ge oss tro.
Låt oss få leva i din ära.*

Det hör till bilden att Gunnar Idenstam redan hade kallat låten för Hagalåten. Och den var tänkt att uruppföras vid Festkonserten för Nationalstadsparken i Jakobs kyrka den 29 april 1994. Olle Adolphson satte med sin text in hela ärendet i den större kris som det lokala ärendet berättar om, en civilisationens kris.

Vi fick en omedelbar relation när vi möttes första gången. Och när vi sedan träffades med år av mellanrum var det som i går. Så nåddes vi alla av budet att han gått bort i mars 2004 blott 69 år gammal. Ja det är märkligt hur mycket jag saknar honom. Och hur tacksam jag är att jag fick möta honom.

Bengt Hamdahl träffade jag hösten 1991. Han var jurist med engagemang för miljö och vetenskap, och hade bl.a. varit ordförande i både Naturskyddsföreningen och Regeringsrätten. Nu gick han in som en av de mest engagerade ledamöterna i Kommittén för Gustavianska Parken, en av de ideella strukturer som liksom Förbundet för Ekoparken bildades för att stärka >>>

»»» skyddet av parken. Hans kunskande var enormt och han förenade det med ett gott omdöme. Hans insatser var många, men det som närmast kommer till mitt minne är hans moraliska stöd åt några av parkens främsta drabbanter, nämligen Ingegerd och Greger Carpelan. Greger Carpelan skrev själv alla inlagor som finns knutna till ärenden såsom Norra länken och som till slut hamnade i Regeringsrätten. Inlagorna imponerade på Hamdahl som med stor aktning kallade Carpelan för en "barfotajurist". Bättre moraliskt stöd kunde inte Carpelan få. Lika stor blev förlusten för parken när Bengt Hamdahl dog sommaren 2001. Han var då 77 år gammal.

Hösten 1991 fattade regeringen beslut om att Stockholms och Solna kommuner skulle redovisa hur de ämnade tillgodose natur- och kulturmiljövårdens samt friluftslivets intressen inom det området som motsvarade Ekoparken. Regeringen passade därmed jordbruksutskottets boll vidare till de ansvariga kommunerna. 1992 kom de första resultaten. Ett imponerade. Det var utredningen om naturvårdens intressen. Nu upptäcktes omfattningen av parkens biologiska mångfald och att ett stort antal av dess arter fanns på den nationella listan över hotade arter. Den nya kunskapen fördes in i en landskapsekologisk helhetssyn med beskrivningar av biologiska kärnområden och spridningsvägar.

Det var kvinnor som stod för de nya perspektiven, och kvinnan med stort K i sammanhanget var Katarina Löfvenhaft. Stockholm hade fått en helt ny naturvårdskarta. Ett pionjärarbete hade inletts. Och det fick snabbt konsekvenser tack vare lyhörda politiker, främst det dåvarande stadsbyggnadsborgarrådet Monica Andersson. Exploateringshot såsom de vid Bergiusvägen och Lilla Frescati slopades. Katarina Löfvenhaft mötte jag för första gången 1992.

Hon fortsatte sitt arbete inom Stockholms kommun under flera år, och trots hårt motstånd från exploateringsivriga planarkitekter lyckades hon genomdriva en fördjupad utredning: *Nationalstadsparkens ekologiska infrastruktur*. Den kom 1997, och då hade hon börjat doktorera vid Naturgeografiska institutionen på

Stockholms universitet. Nu ändrades vår relation. Vid olika tillfällen ringde Katarina och bad om extra handledning. Jag fick därigenom äran att uppleva utvecklingen hos en genuin forskarbegåvning. Vilken lycka. Så var det dags för disputation senhösten 2002. Opponenten och alla andra var eniga i omdömet: en strålande avhandling. Och vi var många som såg framtiden an med tillförsikt därför att Katarina fanns. Hon fick kunglig medalj, och sedan var det dags att packa kappsäcken för att gästforsa i Sydafrika. I maj 2004 arrangerades en forskningskonferens på Vetenskapsakademien om *Städernas grönområden. Vad kan vi lära av nationalstadsparker i Sverige och Finland?* Katarina var huvudnumret. Så nåddes vi av budet om hennes plötsliga död, blott 39 år gammal. En ung vän, en lysande vän, en naturens vän hade lämnat oss. Det blev inte lika lätt att gå framtiden till mötes efter det.

Det finns ögonblick som man aldrig glömmer. Jag hade just avslutat en intervju för en utredning om friluftsliv och hade satt mig i en taxi för att åka till tågstationen i Bø. Jag färdades då i undersköna norska Telemarken. Kontrasten blev total när nyheterna meddelade att Sveriges utrikesminister hade knivhuggits på NK. Det var på eftermiddagen den 10 september 2003. Den tidiga morgonen dagen efter avled hon, 46 år gammal.

1996 visade jag utställningen Kring Brunnsvikens stränder III på Konstakademien för Anna Lindh. Hon var då miljöminister och hade tagit initiativ till utredningen om nya nationalstadsparker. Nu gällde frågan Fysikcentrums vara eller icke vara. För Anna Lindh blev svaret "icke". Hon hade själv varit ute på Bellevueudden och sett den plats där huset skulle byggas. Sedan var saken klar för hennes del. Och hon var inte ensam bland statsråden i regeringen. Men han som bestämmer ville annorlunda. Mer ljusst finns att minnas Anna Lindh för, men det behöver sättas in i ett längre sammanhang och får därför vänta.

Turerna i regeringen kring Fysikcentrum fortsatte med den senare miljöministern Kjell Larsson. Detaljplanen med

centret avvisades av Regeringsrätten och hamnade åter på regeringens bord. Eftersom exploateringsintressena hade visat helt missvisande bilder av projektet i Regeringsrätten fanns det skäl att informera miljöministern om det. Jag föredrog ärendet vid en uppvaktning hösten 1998. En sympatisk minister lyssnade noggrant. Enligt mina källor ville Kjell Larsson också fälla planen, men kände sig osäker på att han skulle klara av det motstånd som fanns inom regeringen. Sen vet vi hur det gick.

Några år senare ledde jag en cykeltur längs Brunnsvikens stränder på Hagadagen. Då mötte vi Kjell Larsson – på cykel. Vi lät honom förbli privatpersonen som ville ha en stunds vila och återhämtning från alla plikter. Men jag hade lust att bara tacka honom för den fina skrivelsen från regeringen till riksdagen om naturvården. Den som kom 2001. Nu blev det aldrig av eftersom Kjell Larsson avled i cancer i december 2002. En ny naturvårdspolitik i hans anda lever dock kvar. Ett postumt och stort tack för den!

Låt mig så få avsluta med några rader som Kjell Larsson skrev som talskrivare åt Olof Palme: "Vi ses igen, kamrater, någonstans i skärningspunkten mellan drömmen och slitet, i människors möte till prövande samtal och gemenskap."

Peter Schantz är vice ordförande i Haga-Brunnsvikens vänner.

Vinjettbilden ovan och på föregående sida är hämtade från sammanställningen av föredrag hållna vid konferensen "Städernas grönområden. Vad kan vi lära av nationalstadsparker i Sverige och Finland?".

Vid konferensen skulle Katarina Löfvenhaft ha deltagit. I stället höll hennes handledare Margareta Ibse ett minnestal. Talet finns återgivet i skriften, liksom en utblick över Katarinas forskning.

Andra deltagare vid konferensen som bidragit med texter: Lisa Sennerby Forsse (Formas), Jukka-Pekka Flander (Finlands miljöministerium), Jan Terstad (Miljödepartementet), Peter Schantz (Idrottsbögskolan), Katri Lisitzin (SLU), Thomas Elmquist (Stockholms universitet), Alexander Ståble (KTH), Jaakko Välimaa (Tavastebus kommun), Cristina Björn (Stockholms stadsbyggnadskontor), Lena Somme stad (miljöminister), Sven-Erik Magnusson (Kristianstads Vattenrike), Karin Åkerblom (Uppsala kommun).

Skriften innehåller också ett referat från den avslutande diskussionen. Den finns att ladda ner som PDF-fil på www.formas.se.